

Miłosz Kula

UNIwersytet Wrocławski
Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu

Stan zachowania rękopisów symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa w Polsce – rekonosans

Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) w historiografii muzycznej zapamiętany został głównie jako twórca wdzięcznych oper komicznych – nie tylko ich poszczególnych tytułów – ale również jako jeden z pionierów tego gatunku na gruncie kultury niemieckojęzycznej. Ponadto jest kompozytorem dobrze rozpoznawanym przez kontrabasiistów za sprawą dwóch *Koncertów Es-dur* napisanych na ten instrument w 1767 roku¹. Te wywoławcze dokonania nie wydają się prezentować doniosłego wkładu w historię muzyki wieku. W tym miejscu należy jednak postawić pytanie: na ile znane z obiegowej opinii osiągnięcia kompozytora są reprezentatywne dla jego twórczości i czy cały korpus jego dzieł został zbadany w równym stopniu?

Kwestia niesłusznego usunięcia Dittersdorfa na boczny tor historii muzyki bywała już niejednokrotnie podnoszona w piśmiennictwie muzykologicznym². Jednak ostatnie lata przynoszą coraz większe

- 1 H. Seifert, *Dittersdorfs Kontrabaßkonzerte – der Beginn einer Gattung?*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, red. P. Tarliński, H. Unverricht, Opole 2000, s. 109–119.
- 2 Hubert Unverricht poświęcił temu problemowi kilka artykułów. Por. tenże, *Carl Ditters von Dittersdorfs Leben und Werk – ein Stiefkind der Musikwissenschaft?*, [w:] *Musikkultur in Schlesien zur Zeit von Telemann und Dittersdorf. Berichte der wissenschaftlichen Konferenzen in Pszczyzna / Pless und Opava / Troppau*,

zainteresowanie życiem i twórczością tego kompozytora oraz pozwalają wydobyć na światło dzienne przynajmniej niektóre z jego wcześniej nieznanych dokonań. Wśród nich wskazuje się wkład w rozwój gatunków właściwych muzyce epoki klasycyzmu, takich jak *divertimento*, kwartet smyczkowy czy wreszcie symfonia.

Ten urodzony wiedeńczyk większość swojego dorosłego życia spędził na Śląsku, głównie na dworze księcia biskupa Philippa Gottharda von Schaffgotscha na zamku na Jańskiej Górze (niem. *Johannisberg*) w Javorníku (obecnie w granicach Republiki Czeskiej). Młodość upłynęła mu jednak w miejscu urodzenia, gdzie oddychał tą samą atmosferą co Haydn i Mozart, z którymi notabene utrzymywał regularne kontakty. Tak jak oni był świadkiem przemian społecznych i kulturowych, które rodziły nowe potrzeby i skłaniały do tworzenia nieistniejących wcześniej gatunków muzycznych.

Celem niniejszego artykułu jest próba zreferowania obecnego stanu wiedzy dotyczącego zachowanych rękopisów symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywanych w polskich bibliotekach i archiwach.

Podstawę zaprezentowanych analiz w głównej mierze stanowią kwerendy biblioteczne dokonane w polskich ośrodkach, w których obecnie przechowuje się rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa. Znajdują się one w: Częstochowie, Wrocławiu, Krzeszowie, Krakowie, Poznaniu i Opolu. Wyniki tych badań zostaną zaprezentowane w dalszej części rozważań. Ponadto niezwykle pomocna okazała się internetowa baza *Répertoire International des Sources Musicales (RISM)*, obejmująca ogromny zasób rękopisów muzycznych³. Kolejnym istotnym opracowaniem jest praca doktorska Margaret Grave obroniona w 1977 roku w New York University⁴. Doktorat ten, obok pogłębionych analiz pokazujących rozwój języka muzycznego Dittersdorfa na gruncie pierwszych części jego symfonii, zawiera również najbardziej aktualny katalog kompozycji reprezentujących omawiany gatunek. Autorka przyczyniła się tym samym do znacznego rozwoju badań nad twórczością artysty. Wspomniana baza internetowa

red. H. Unverricht, P. Koukal, Sinzig 2001, s. 169–175; tenże, *Der vernachlässigte Dittersdorf*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Leben – Umwelt – Werk. Internationale Konferenz in der Katholischen Universität Eichstätt vom 21.–23. September 1989*, Tutzing 1997, s. 11–13 i in.

3 Baza znajduje się pod adresem: www.rism.info.

4 M. Grave, *First-movement Form as a Measure of Dittersdorf's Symphonic Development*, New York 1977 [maszynopis].

RISM jest uzupełniana i aktualizowana na bieżąco. Tym samym stan wiedzy prezentowany w wymienionej dysertacji doktorskiej został zaktualizowany przy okazji redakcji hasła leksykograficznego w internetowym Grove Music Online⁵. Zestawienie tych dwóch źródeł wiedzy zawierających informacje o twórczości Dittersdorfa pozwala zbudować pełniejszy (choć z pewnością nadal niekompletny) obraz dorobku symfonicznego kompozytora – zarówno w sensie wykazu kompozycji, jak i katalogu zachowanych źródeł.

Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o pierwszym w historii katalogu sporządzonym z okazji setnej rocznicy śmierci kompozytora i umieszczonym w dziele pt. *Dittersdorffiana*⁶, autorstwa Carla Krebsa. Ta ponad stuletnia monografia nadal pozostaje ważnym (i w zasadzie jedynym) syntetycznym punktem wyjścia do badań nad życiem i twórczością muzyczną Dittersdorfa. Jednak ze zrozumiałych względów jej konstruktywna lektura wymaga dużej ostrożności i wiedzy zdobytej na podstawie innych, nowszych opracowań.

Całkowity wykaz znanych rękopisów symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przedstawia się imponująco – baza RISM wyświetla obecnie około 560 rekordów (w tym również rękopisy wątpliwej autentyczności oraz te błędnie sygnowane nazwiskiem kompozytora). Grave wspomina zaś o około 700 jednostkach archiwalnych zawierających jego symfonie⁷. Te liczby, mimo że z pewnością niepełne, dobitnie świadczą o dużej popularności kompozycji Dittersdorfa reprezentujących ten gatunek. Popularność ta uwidacznia się także poza Śląskiem, na obszarach, których kompozytor nigdy nie odwiedził. Do takich rejonów zalicza się również ówczesną Polskę.

Miejscami, w których należy szukać rękopisów kompozytora, są głównie ośrodki związane z Kościołem katolickim – katedry, kolegiaty i klasztory. To w tym środowisku powszechna była działalność kapel wokально-instrumentalnych, które w swym repertuarze posiadały nie tylko formy muzyki religijnej, ale także symfonicznej i kameralnej. Wspomniane formacje muzyczne były popularne na obszarach Śląska, Czech, Moraw, południowych Niemiec, Austrii i Polski. Repertuar

5 Por. też, *Carl Ditters von Dittersdorf*, [online] http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/07861#So7861.3.3 [dostęp: 26.04.2016].

6 C. Krebs, *Dittersdorffiana*, Berlin 1900.

7 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 42.

zachowany do dziś w postaci kolekcji rękopisów i druków muzycznych odzwierciedla charakter ich aktywności⁸.

Częstochowa (PL-CZ)

Mając na uwadze współczesne granice Polski, stwierdzić należy, iż najbogatszą kolekcją muzykaliów może poszczycić się Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze. Zawiera blisko 2500 jednostek archiwalnych, z czego ponad 2000 to rękopisy⁹. Wokalno-instrumentalna kapela jasnogórska przez ponad trzysta lat prowadziła niezwykle aktywną i różnorodną działalność, a jej złotym okresem był wiek XVIII i początek XIX. Ze względu na swoje rozmiary, troskę roztaczaną nad nią przez władze zakonne oraz poziom wykonawczy cieszyła się uznaniem i renomą zarówno w Rzeczypospolitej, jak i poza jej granicami¹⁰.

Zbiór jasnogórski mieści w sobie również najbogatszy w Polsce wykaz kompozycji Carla Dittersa von Dittersdorfa. Wśród około czterdziestu pięciu zabytków przypisywanych temu twórcy znajduje się siedemnaście manuskryptów symfonii. Prawdopodobną przyczyną obecności tak wielu kompozycji Dittersdorfa w tym ośrodku jest fakt, że w ówczesnym składzie kapeli nie brakowało muzyków ze Śląska, mających związek również z biskupią rezydencją w Johannisbergu. Może o tym świadczyć np. inskrypcja umieszczona na końcu głosu oboju drugiego w symfonii D-dur (sygn. II-74) *Joseph Zahradnik Von Jawornik 1780*¹¹. Ów Joseph Zahradnik był oboistą i flecistą mającym bezpośredni kontakt z Dittersdorfem jako muzyk w kapeli biskupa Schaffgotscha w Johannisbergu. Innym czynnikiem wskazującym na śląską proveniencję (choć oczywiście jej nie udowadniającym) są znaki wodne obecne na papierze użytym do spisania interesujących nas symfonii. Pojawiają się filigrany z inskrypcją *BRESLAV* lub wizerunkiem

8 R. Pośpiech, *Recepcja muzyki Carla Dittersa von Dittersdorfa w Polsce w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia...*, s. 230.

9 Por. P. Podejko, *Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalno-instrumentalnej na Jasnej Górze*, Kraków 1992.

10 A. Mądry, *Barok*, cz. 2, 1697–1795. *Muzyka religijna i jej barokowy modus operandi*, Warszawa 2013 (Historia Muzyki Polskiej, t. 3), s. 230–231.

11 PL-CZ, sygn. II-74, RISM 300000181.

orła i literą *W* w koronie (np. w rękopisach III-136¹², III-145¹³) będące powszechnym wzorem używanym w młynach papierniczych Wrocławia w II połowie XVIII wieku¹⁴. Ośrodek jasnogórski łączyły ze Śląskiem liczne kontakty, zarówno w zakresie migracji kompozytorów, przenikania repertuaru, jak i sprowadzania z tych ziem instrumentów muzycznych do kapeli¹⁵.

W jasnogórskiej kolekcji symfonii Dittersdorfa na szczególną uwagę zasługują m.in. dwie symfonie: D-dur (sygn. II-74) i B-dur zwana „Pocztylionem”¹⁶ (sygn. I-31). Wydają się one jednymi z najpopularniejszych kompozycji tego gatunku autorstwa Dittersdorfa. Ich odpisy pochodzące odpowiednio z czternastu i dziewiętnastu ośrodków odnajdujemy w archiwach i bibliotekach – czeskich: w Pradze, Brnie, Kromieryżu; niemieckich: w Berlinie, Dreźnie, Harburgu k. Donauwörth, Ratyzbonie; austriackich: w Salzburgu, Kremsmünster, Melk n. Dunajem; włoskich: w Genui i Bergamo; w węgierskim Budapeszcie czy chorwackim Zagrzebiu¹⁷. W polskich archiwach rękopis symfonii D-dur znajduje się także w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Rękopis jasnogórski, podobnie jak niektóre inne odpisy tego utworu, wykazuje uboższy skład niż deklarowany w katalogu M. Grave – w obsadzie nie występują trąbki i kotły. Nie były też przewidziane na stronie tytułowej. Mało prawdopodobne jest, by w ostatnich dekadach XVIII wieku w składzie kapeli jasnogórskiej brakowało trębaczy (clarinistów) czy tympanisty. To uszczuplenie obsady mogło być podyktowane raczej odpisem z innego rękopisu, już pozbawionego tych instrumentów.

Na drugim biegunie odnajdujemy dwa rękopisy utworów dużo cenniejszych ze względu na swoją unikatowość. Są to dwie symfonie

12 PL-CZ, sygn. III-136, RISM 300000178.

13 PL-CZ, sygn. II-145, RISM 300000190.

14 K. Małczyńska, *Dzieje starego papiernictwa śląskiego*, Wrocław 1961 (Monografie Śląskie Ossolineum, t. 4), s. 164.

15 A. Mądry, dz. cyt., s. 372.

16 Na kartach tytułowych wielu odpisów tej symfonii pojawiały się tytuły *Der Post: Zug, Im Post: Zug, Il Postiglione* itp. Na razie nie ustalono, skąd ów tytuł pochodzi.

17 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 400.

Es-dur (sygn. I-15¹⁸, III-145¹⁹). Zarówno katalog Grave, jak i baza RISM nie podają żadnych konkordancji. Z tego względu Grave umieszcza je w grupie kompozycji o kwestionowanej autentyczności. Obie napisane zostały na osiem głosów: dwoje skrzypiec, altówkę, basy, dwa oboje i dwa rogi. Partie dwóch klarnetów do rękopisu I-15 dopisano w późniejszym czasie. Świadczy o tym inny papier użyty do sporządzenia głosów klarnetowych, na którym widnieje dużo młodszy dukt pisma, a także dopisek na stronie tytułowej manuskryptu (*Clarinetto 2do in B.*).

Sprostowania wymaga informacja na temat *Symfonii C-dur* (sygn. I-20) – w kolekcji jasnogórskiej, zgodnie z danymi przedstawionymi przez Podejkę, funkcjonuje w katalogu pod nazwiskiem Baldassare Galupiego²⁰. Po porównaniu materiału nutowego z rękopisu z incipitami odpowiedniej pozycji w katalogu Grave oraz innymi przekazami rękopiśmiennymi jasne staje się, że atrybucja wskazana na rękopisie jest błędna²¹.

Niezwykle interesujących informacji dostarcza materiał będący częścią okładki *Symfonii D-dur* Jana Namieyskiego²². Znajduje się tam datowany na ostatnią ćwierć XVIII wieku wykaz 117 symfonii umieszczonych w zbiorach na Jasnej Górze. Wśród ponad czterdziestu znanych i nieznanych nazwisk najliczniej reprezentowany jest właśnie korpus twórczości Dittersdorfa. Co ważne, liczba jego symfonii (siedemnaście) nie uległa zmianie od tamtych czasów. W wykazie tym znajduje się również zachowana karta tytułowa niemożliwej do dokładnego określenia *Symfonii B-dur*.

W omawianym zasobie sporą część zajmują kompozycje tworzone do około 1775 roku. Ich odpisy datuje się zaś na ostatnią ćwierć XVIII wieku. Opisywane rękopisy dosyć dobrze się zachowały. Niemal wszystkie obiekty są kompletne i posiadają notę posesyjną (np. *C.M.C.*; *Pro Ch: Cl: M: Cz.;* *Pro Choro C: M: C: i in.*), co wskazuje na

18 *Symphonia in Dis | A | Violino I. Violino II. | Oboë I. Oboë II. Clarinetto 2do in B. | Cornu I. Cornu II. | Viola di Alto | Con. | Fundamento | Del Sig Ditters | Est Rebus | Antonii Josephi | Sperich Hornich*; PL-CZ, sygn. I-15, RISM 300000187.

19 PL-CZ, sygn. III-145, RISM 300000190.

20 P. Podejko, dz. cyt., s. 181.

21 Na ten fakt jako pierwsza zwróciła uwagę Agnieszka Drożdżewska. Por. też, *Na skrzyżowaniu sacrum i profanum. Opera – wirtuozeria – kosmopolityzm II połowy XVIII wieku* (omówienie płyty CD: *Jasnogórska Muzyka Dawna*, vol. 55, seria Musica Claromontana, Musicon 2015), s. 7.

22 PL-CZ, sygn. III-323, RISM 300000906.

to, że nieprzypadkowo weszły one do jasnogórskiej kolekcji. Powyższe okoliczności pozwalają wysunąć hipotezę, iż Dittersdorf do lat osiemdziesiątych XVIII wieku mógł mieć wpływ na to, by odpisy jego kompozycji za pośrednictwem muzyków kapeli biskupiej docierały do tego niezwykle ważnego ośrodka kultury muzycznej.

Szczegółowy wykaz rękopisów symfonii Dittersdorfa przechowywanych w Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze ilustruje tabela 1.

Kraków, dawniej Gidle (PL-Kd)

Położony niecałe czterdzieści kilometrów od Jasnej Góry klasztor Dominikanów w Gidlach utrzymywał silne związki kulturowe z wielkim i prężnym ośrodkiem jasnogórskim. Rękopisy pochodzące z Gidli zostały w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku przeniesione do Archiwum Polskiej Prowincji Ojców Dominikanów w Krakowie²³. Trwający kilkanaście lat proces inwentaryzacji, realizowany przez ks. Karola Mrowca, został uwieńczony opublikowaniem w 1986 roku katalogu. Obecnie podlega on ponownej rewizji. Kierownikiem tego projektu jest Aleksandra Patalas. Według stanu wiedzy prezentowanego przez ks. Mrowca i odnotowanego w katalogu zbiór obejmuje 470 utworów spisanych w 314 jednostkach archiwalnych²⁴.

W przypadku interesujących nas kompozycji ze zbiorem z Jasnej Góry powtarza się *Symfonia D-dur* (Grave D-5, Krebs 39, 109)²⁵. Poza nią z symfonicznej spuścizny Dittersdorfa i w zbiorach gidelskich zachowały się jeszcze dwa rękopisy – *Symfonii C-dur*²⁶ i *D-dur*²⁷. Przypisywana mu wcześniej *Symfonia D-dur* (Grave D-28), dzięki katalogowi Grave, okazała się wyjątkami z opery *Amphion* autorstwa Johanna Gottlieba Naumanna (1741–1801)²⁸. Warto także wspomnieć o *Serenacie F-dur* (Krebs 128)²⁹, nienależącej co prawda do symfonicznego korpusu

23 K. Mrowiec, *Katalog muzykaliów gidelskich. Rękopisy muzyczne kapeli klasztoru gidelskiego przechowywane w Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie*, Kraków 1986, s. 11–12.

24 Tamże, s. 12.

25 PL-Kd, sygn. Muz_Gid_275, RISM 300257496.

26 PL-Kd, sygn. Muz_Gid_272, RISM 300257493.

27 PL-Kd, sygn. Muz_Gid_273, RISM 300257494.

28 PL-Kd, sygn. Muz_Gid_274, RISM 300257495. Por. też: M. Grave, *First-movement Form...*, s. 529.

29 PL-Kd, sygn. Muz_Gid_291, RISM 300257522.

Dittersdorfa, jednak wykazującej z nim wiele cech wspólnych pod względem obsady, formy i inwencji kompozytorskiej.

Rękopis *Symfonii D-dur* (Grave D-5, Krebs 39, 109, sygn. Muz_Gid_275³⁰) jest zdekompletowany. Brakuje w nim głosu pierwszego rogu. Należy dodać, że manuskrypt ten – w odróżnieniu od kompozytorskiego – w ogóle nie zakładał obojów w obsadzie. Zwraca w nim też uwagę brak menueta, obecnego w wielu innych odpisach tej symfonii, oraz umieszczenie części wolnej (*Andante*) na ostatnim miejscu³¹. Zdekompletowany – i to w poważniejszym zakresie – jest również rękopis *Symfonii C-dur*. Nie odnajdziemy w nim głosów altówki i obu obojów. Umieszczony na stronie tytułowej zapis *Ex rebus Josephi Libelt[man]* na razie niewiele pomaga nam w bliższej identyfikacji tego zabytku. Dość problematyczny jest natomiast rękopis o sygnaturze Muz_Gid_273. *Symfonia D-dur* umieszczona pod tym numerem nie została odnotowana w katalogach Krebsa i Grave. Sprawdzenie rzeczywistej atrybucji Dittersdorfa będzie wymagało dalszych badań. Sam rękopis pochodzi z 1785 roku i został spisany przez Fryderyka (Fridericusa) Fogta, którego ręką kreślone były też zabytki z Jasnej Góry. Ta działalność skrypcy stanowi dobry przykład związków pomiędzy tymi dwoma ośrodkami. Powiązania przejawiały się w dodatku nie tylko na poziomie kontaktów między muzykami, ale również w zakresie wymiany repertuaru (rękopisów)³².

Gidelska kapela istniała ponad trzysta lat (1623–1932). Jej działalność sprowadzała się nie tylko do uświetniania nabożeństw; zajmowała także ważne miejsce w życiu kulturalnym okolicznych miejscowości. W II połowie XVIII wieku w Gidlach działało siedmiu stale uposażonych kapelistów³³. To z pewnością dla ich użytku sporządzone zostały te i wiele innych rękopisów ze zbiorów gidelskich. Muzycy grali głównie

-
- 30 Sygnatury zawierające sekcję Muz_Gid zostały nadane w ostatnim czasie (po 1986 roku) przez Archiwum Polskiej Prowincji OO. Dominikanów. Liczba użyta w sygnaturze jest tożsama z numerem z katalogu Karola Mrowca. Podaję na podstawie informacji od o. Ireneusza Wysokińskiego OP, dyrektora Archiwum.
- 31 Brak menueta wykazuje również rękopis znajdujący się w klasztorze Norbertanów w Želiv w Republice Czeskiej (CZ-ZEL, sygn. Hu 5, RISM 551001555), ale w żadnym innym odpisie nie spotykamy zamiany kolejności części symfonii.
- 32 R. Świętochowski, *Kapela OO. Dominanów w Gidlach*, „Muzyka” 1973, nr 4, s. 60.
- 33 Tenże, *Tradycje muzyczne zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, „Muzyka” 1963, nr 4, s. 24.

podczas nabożeństw, ale muzykę instrumentalną wykonywali również w czterech klasztornych karczmach. Obok tego funkcjonowała też bursa muzyczna dla chłopców³⁴.

Dosyć znamienna w przypadku zbioru gidelskiego jest obecność rękopisów o obcej proveniencji (Łęczyca, Radomsko, Kłobuck i in.)³⁵. O ile na przykładzie symfonii Dittersdorfa na razie bezspornie nie stwierdzono zabytków inkorporowanych z innych ośrodków, o tyle może okazać się to ważnym tropem do rekonstruowania migracji poszczególnych dzieł.

Wykaz rękopisów symfonii Dittersdorfa zachowanych w zbiorach gidelskich obrazuje tabela 2.

Kraków-Mogiła (PL-MO)

Zbiór muzykaliów przechowywany w Opactwie Ojców Cystersów zawiera dwa rękopisy symfonii interesującego nas kompozytora. Są to dwie symfonie D-dur (Grave D-41³⁶ i D-45³⁷). Istotny jest fakt, iż drugi z wymienionych utworów to jedyny znany rękopis tej symfonii Dittersdorfa. Między innymi z tego względu Grave umieszcza D-45 w grupie pozycji o kwestionowanej autentyczności³⁸. Być może dalsze badania pomogą rozstrzygnąć tę kwestię. W tym miejscu warto jednak zasygnalizować, że użycie w obsadzie *flauti traversi* zamiast obojów oraz *clarini* (trąbek naturalnych) zamiast rogów jest zabiegiem dalece niepodobnym do wiernie stosowanej przez Dittersdorfa podwójnej obsady obojów i rogów, do której ewentualnie dodawał pozostałe instrumenty dęte. Hipoteza o zaadaptowaniu obsady do potrzeb mogiłskiej kapeli upada wobec „typowego” (z parami obojów i rogów) składu instrumentów dętych zawartego w drugim rękopisie (sygn. 942). Warto nadmienić, że druga z zachowanych symfonii znajduje się również w odpisie na Jasnej Górze pod sygnaturą I-12.

34 A. Mądry, dz. cyt., s. 279.

35 Por. K. Mrowiec, dz. cyt., s. 10; R. Pośpiech, dz. cyt., s. 236.

36 *Symphonia | Violino Primo | Violino Secondo | Oboi Primo | Oboi Secondo | Cornu Primo | Cornu Secondo | Alto Viola | et | Basso | Del Sig. Carlo Ditters | D. Gorą | Kiewicz*, sygn. 942.

37 *Sinfonia in D | a | Violino Primo | Violino Secondo | Flautraversis 2bus | Clarinis 2bus | Viola | con Basso | Del Sig. Ditters | Possessor. | D. Gorączkiewicz*, sygn. 947.

38 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 488.

Oba rękopisy posiadają notę posesyjną – D.[ominik] *Gorączkiewicz*³⁹. Były pisane tą samą ręką (być może właśnie posiadacza rękopisów), w tym samym czasie i przy użyciu tego samego papieru. Ze względu na swoje powiązania można wysunąć ostrożne przypuszczenie, jakoby Gorączkiewicz zaszczerpił ten repertuar z kapeli jezuickiej w Krakowie, jednak żaden inwentarz nie może potwierdzić tej proveniencji⁴⁰. Kapela klasztorna w Mogile zakończyła swoją działalność prawdopodobnie z końcem XVIII wieku, stąd też należy przypuszczać, że rękopisy symfonii Dittersdorfa pojawiły się tam w ostatnich latach jej istnienia (nie wcześniej niż pod koniec lat sześćdziesiątych XVIII wieku).

W ostatnim czasie muzykalia mogińskie zostały skatalogowane przez Jolantę Byczkowską-Sztabę⁴¹. Zestawienie rękopisów symfonii Dittersdorfa z tego ośrodka obrazuje tabela 3.

Krzeszów (PL-KRZ)

Zbiór muzykaliów krzeszowskich liczy obecnie ponad czterysta rękopisów. Wśród nich pojawia się czternaście kompozycji Dittersdorfa⁴². W ostatnich latach XVIII i początkach XIX wieku Opactwo Cysterskie w Krzeszowie (niem. Grüssau) było jednym z ważniejszych centrów muzycznych na Śląsku; jego działalność odzwierciedlała ogólne tendencje panujące w tym regionie. Już pobieżna analiza zbioru zgromadzonych w nim muzykaliów wskazuje, że ulegało ono wyraźnym wpływom czeskim i niemieckim. Obecność rękopisów Dittersdorfa w klasztorze cystersów należy najprawdopodobniej tłumaczyć jego znajomością z o. Corneliussem Knoblichem, któremu wysłał niektóre swoje kompozycje. Wiemy o tym z listu kompozytora do Josepha Haydna z sierpnia 1799 roku⁴³. W latach 1919–1946 klasztor był pod

39 Dominik Gorączkiewicz (1747–1803) notowany w dokumentach kapeli jezuickiej w Krakowie w latach 1764–1765. Por. A. Mądry, dz. cyt., s. 296.

40 Tamże, s. 400–401.

41 J. Byczkowska-Sztaba, *Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile* [dokument elektroniczny]. *Katalog tematyczny*, Warszawa 2013, płyta CD.

42 R. Walter, *Musikgeschichte des Zisterzienser-Klosters Grüssau. Von Anfang des 18. Jahrhunderts bis zur Aufhebung im Jahre 1810*, Kassel 1996 (Musik des Ostens, t. 15), s. 187–350.

43 H. Unverricht, *Musikgeschichte Schlesiens und der Schlesier. Ein zusammenfassender Überblick*, [w:] tegoż, *De musica in Silesia*, red. P. Tarliński, Opole 2007,

zarządem benedyktyńców. Po drugiej wojnie światowej zamieszkały tam benedyktyнки sprowadzone ze Lwowa⁴⁴. Tym samym w założonym opactwie żeńskiego zgromadzenia do dziś przechowywane są muzykalia, wśród których znajdują się m.in. symfonie Dittersdorfa.

Wśród czterech rękopisów reprezentujących wspomniany gatunek odnajdujemy utwór w tonacji g-moll (sygn. XV-4), obecny również w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Jest to jedna z lepiej rozpowszechnionych symfonii kompozytora. Jej odpisy są skatalogowane w dziesięciu ośrodkach w Europie⁴⁵. Rękopis posiada notę proveniencyjną *Chori Grissoviensis*⁴⁶. Spisało go dwóch skryptomów – Johann Joseph Tham oraz F. Kayser⁴⁷.

W kolejnych rękopisach dwóch symfonii D-dur (sygn. XV-8 i XV-5) uwagę zwraca brak głosów obojowych – nie tylko pod względem fizycznym, gdyż zastanawia również ich nieobecność w obsadzie zadeklarowana na karcie tytułowej. Rodzi się w tym momencie pytanie, czy ten zabieg był podyktowany składem kapeli cysterskiej i próbą dostosowania materiału do okoliczności wykonawczych, czy skryptomem powodowały inne względy. Kolejnym ciekawym, lecz na tym etapie trudnym do rozstrzygnięcia wątkiem jest zapis na karcie tytułowej *Symfonii D-dur* (sygn. XV-6) – *Symphonia Hun:[garica?]*. Pobieżna analiza materiału dźwiękowego nie wskazuje na melodie czy formy przywodzące na myśl jakkolwiek pojmowany „idiom węgierski”. Toteż stwierdzenie prawdziwości tej interpretacji użytego na karcie tytułowej skrótu wymagałoby dalszych poszukiwań.

s. 37 (= „*Aus der Heimat hinter den Blitzen rot*”. *Streiflichter zur Musikkultur in Ostmittel- und Südeuropa*, Stuttgart 1999, s. 9–29).

44 M.R. Górniak, *Krzyszów*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 9, *Kinszasa-Krzyszowska*, red. A. Szostek, B. Migut, Lublin 2002, szp. 1448.

45 Pozostałe ośrodki to: (1) Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (PL-WRu), 2 odpisy – sygn. sygn. 60110 Muz., 60111 Muz. (2) Statsbiblioteket Århus (DK-A) – sygn. R3 (3) Erzabtei St. Peter, Musikalienarchiv, Salzburg (A-Ssp) – b. sygn. (4) Benediktinerstift, Musikarchiv, Kremsmünster (A-KR) – sygn. H 33/293 (5) Benediktinerstift, Musikarchiv (A-LA) – sygn. 206 (6) Schweizerische Nationalbibliothek (CH-BEL) – sygn. MLHs 87|1 (Ms.1388) (7) Fürstlich Fürstenbergische Hofbibliothek, Donaueschingen (D-DO) – sygn. Don Mus. Ms. 328 (8) Schloss Wolfegg, Musikarchiv der Fürsten zu Waldburg-Wolfegg-Waldsee (D-WWW) – sygn. K 2 Nr.3 (9) Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralbibliothek, Regensburg (D-Rtt) – sygn. Dittersdorf 19.

46 PL-KRZ, sygn. XV-4, RISM 300501019.

47 Pełne imię tego skryptomu nie jest obecnie znane.

Zestawienie symfonii Dittersdorfa znajdujących się w zbiorach krzeszowskich obrazuje tabela 4.

Opole, dawniej Nysa (PL-OPsm)

W zbiorach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego znajduje się pokaźna kolekcja muzykaliów przeniesiona z klasztoru Bożogrobców w Nysie. W niej zaś odnajdujemy ok. pięćdziesiąt kompozycji autorstwa Dittersdorfa, z których interesujący nas gatunek reprezentują zaledwie dwa rękopisy. Oba zabytki spisał Ignaz Pohl, pełniący w nyskim klasztorze w latach 1755/56–1792 funkcję *regens chori*. Prawdopodobnie osobiście znał Dittersdorfa⁴⁸. W tym miejscu należy wspomnieć, że rękopis *Symfonii Es-dur* jest zabytkiem szczególnie cennym⁴⁹. Dzięki inskrypcji na ostatniej stronie głosu pierwszych skrzypiec⁵⁰ możliwe jest nie tylko dokładne datowanie odpisu, lecz także ustalenie przybliżonej daty powstania utworu. Porównując tę wzmiankę z innymi dotyczącymi *Symfonii Es-dur*, dowiadujemy się, że jest to najwcześniejszy znany zabytek tej kompozycji⁵¹. Wydaje się to wyjątkowo interesujące, ponieważ rękopis powstał, zanim Dittersdorf na stałe osiadł na Śląsku. Druga symfonia, D-dur, jest już dojrzałym dziełem (datowanym na lata siedemdziesiąte XVIII wieku), co uwidacznia się także w warstwie muzycznej – bogatszej inwencji kompozytorskiej, rozbudowanej formie i instrumentacji. Sam rękopis pochodzi z ostatniej dekady XVIII wieku⁵².

Oba rękopisy są kompletne, zachowane w dobrym stanie. Rudolf Walter pisze, że w kolekcji nyskiej jedynym zabytkiem reprezentującym interesujący nas gatunek jest *Symfonia D-dur* (Grave D-2, Krebs 106)⁵³, jednak obecny stan kolekcji nie potwierdza tego zdania. Nie mamy również pewności, czy Dittersdorf kiedykolwiek odwiedził Nysę. Walter domniemywa, że mógł on korzystać z usług nyskiej drukarni Josepha Schlögla przy wydawaniu swych dzieł oraz że przebywał w klasztorze, by zaopatrywać zakonników w swoje

48 R. Walter, *Carl von Dittersdorf und das Kreuzherrenkloster in Neisse*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia...*, dz. cyt., s. 178–179.

49 PL-OPsm, b. sygn., RISM 303000045.

50 Treść tej inskrypcji wygląda następująco: *Descrip[s]t. die 23 7bris 1764*.

51 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 33.

52 PL-OPsm, b. sygn., RISM 303000044.

53 R. Walter, *Carl von Dittersdorf und...* dz. cyt., s. 182.

kompozycje i muzykować z nimi. Niezbite dowody na to jednak nie istnieją⁵⁴.

Wykaz symfonii przechowywanych obecnie w Bibliotece Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego ilustruje tabela 5.

Pilica (PL-Plk)

W kościele kolegiackim pw. św. Piotra i Pawła w Pilicy (obecnie woj. śląskie) przechowywana była jedna symfonia Dittersdorfa, napisana w tonacji G-dur (Grave G-9, Krebs 20). Do tej pory wzmiankowali na temat tego zabytku Mirosław Perz⁵⁵ i Remigiusz Pośpiech⁵⁶. Rękopis został sporządzony przez L. Zaborskiego po 1800 roku. Składał się z dwunastu kart i ośmiu głosów. Według obecnego stanu wiedzy rękopis ten, jak i cała pilicka kolekcja, zaginał; okoliczności poprzedzające ten fakt nie są znane. Jedne z ostatnich badań nad omawianym zabytkiem były prowadzone w 1988 roku przez pracowników Ośrodka Dokumentacji i Badań Dawnej Muzyki Polskiej działającego przy Warszawskiej Operze Kameralnej⁵⁷. Strata tego rękopisu – oby nie definitywna – jest tym dotkliwsza dla badań nad stanem zachowania zabytków symfonii Dittersdorfa, że byłby on jednym z nielicznych w Polsce przykładów recepcji tego gatunku w XIX wieku.

Poznań (PL-Pa Muz MM)

Przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu rękopisy dwóch symfonii: C-dur⁵⁸ i A-dur⁵⁹ należą do grupy 47 utworów (w tym 33 rękopisów) reprezentujących ten gatunek w omawianym

54 Tamże, s. 177.

55 M. Perz, *Kapela Zamoyskich i kolegiacka w Pilicy*, „Z dziejów dawnej muzyki polskiej” 1964, nr 7, s. 49–51.

56 R. Pośpiech, dz. cyt., s. 239.

57 Wszelkie informacje dotyczące opisywanego rękopisu pochodzą od Iwony Januszkiewicz-Rębowskiej, której serdecznie dziękuję za konsultacje.

58 *Symphonia ex C. | Violino Primo | Violino Secondo | Oboe Primo | Oboe Secondo | Alto Viola | Tympani | Con | Fundamento | Auth Ditters*, Archiwum Archidiecezji Poznańskiej, sygn. PL-Pa Muz. vs. VI/2.

59 *Symphonia in A ### | à 8 | Violino Primo et Secondo | Obois Duabus | Clarinis Duobus | Viola di Alto | con | Fundamento | Authore Sig. Ditters* [poniżej incipit symfonii] *Est Rebus J. Wander [...]*, Archiwum Archidiecezji Poznańskiej, sygn. PL-Pa Muz. vs. VI/3.

zbiorze⁶⁰. Oba zabytki są kompletne, zachowane w dobrym stanie. Pochodzą z poznańskiego kościoła farnego pw. św. Marii Magdaleny. W ostatniej ćwierci XVIII wieku były one najprawdopodobniej w posiadaniu kapeli farno-miejskiej (Collegium Musicorum Posnaniensium) powstałej w 1774 roku⁶¹.

Inskrypcja na rękopisie *Symfonii A-dur (Est Rebus | J. Wander | mpp:)* wskazuje, że został on sporządzony przez Józefa Wandera, członka kapeli odnotowywanego w 1779 roku w *Inwentarzu miasta Poznania z podaniem domów, placów, ich właścicieli i komorników w nich zamieszkałych*⁶². To pozwala nam datować zabytek na drugą połowę lat siedemdziesiątych. Na drugim rękopisie nota proveniencyjna jest nieczytelna z powodu zalania. Bardzo prawdopodobne, że oba manuskrypty znalazły się w tym zbiorze za sprawą korzystnego dla zespołu statutu kapeli farno-miejskiej⁶³, w myśl którego były m.in. przewidziane środki na zakup najnowszych nut.

Obecnie katalog muzykaliów kapeli farno-miejskiej w Poznaniu jest opracowywany przez Alinę Mądry i niebawem zostanie wprowadzony do bazy RISM. Wykaz symfonii Dittersdorfa przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu ilustruje tabela 6.

Sandomierz (PL-SA)

Klasztor Benedyktynek reformowanych w Sandomierzu należał do bogatych fundacji magnackich. Jego status materialny sprzyjał wielu działaniom kulturowym, w tym uprawianiu różnych form muzyki⁶⁴. W bogatym, liczącym 686 jednostek zbiorze występuje 27 rękopisów reprezentujących gatunek symfonii⁶⁵. W tamtejszej Bibliotece Diecezjalnej przechowywana jest tylko jedna symfonia Dittersdorfa.

60 A. Mądry, dz. cyt., s. 411.

61 Tamże, s. 409–410.

62 Tamże, s. 151–153.

63 *Pro Collegio Musicorum Posnaniensium Ordinatio*, 16.11.1774; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. AmP I 205. Podaję za: A. Mądry, dz. cyt., s. 147–148.

64 M. Walter-Mazur, *Figurą i fraktem. Kultura muzyczna polskich benedyktynek w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2014, s. 141.

65 Informacja zaczerpnięta z komunikatu Magdaleny Walter-Mazur przedstawionego podczas 44. Konferencji Muzykologicznej Związku Kompozytorów Polskich pt. *Muzykologia bez granic. Muzyka pogranicza*.

Jest to *Symfonia C-dur* (Grave C-7, Krebs 32)⁶⁶, która należy do jego najbardziej rozpowszechnionych kompozycji. Obecnie odpisy tego utworu odnajdujemy w dziesięciu miejscach⁶⁷. Symfonia doczekała się też wydań – zarówno za życia kompozytora, jak i w XX wieku⁶⁸. Proweniencja sandomierskiego rękopisu jest znana – pochodzi on z klasztoru Panien Benedyktynek w Sandomierzu⁶⁹. Wskazuje na to nota proweniencyjna umieszczona na karcie tytułowej. Zabytek ten jest tym samym jedną z sześciu zachowanych symfonii należących do spuścizny benedyktynek sandomierskich⁷⁰. Datę jego powstania – na obecnym etapie badań źródłowych – możemy ustalić jedynie w przybliżeniu na (najwcześniej) rok 1770; jednak ta informacja bezpośrednio z niego nie wypływa⁷¹.

Z pewną dozą prawdopodobieństwa można przypuszczać, że właścicielka rękopisu, Marianna Mokronowska (przedstawicielka stanu szlacheckiego, przyjęta z posagiem), uczyła muzyki w szkole przyklasztornej⁷². Możemy też domniemywać, że *Symfonia C-dur* była jednym z wielu utworów wpisujących się w bogate życie muzyczne tamtejszego klasztoru, gdzie z powodzeniem działała grupa ośmiu lub dziewięciu wykształconych muzycznie zakonnic, tworzących prawdopodobnie samodzielny zespół⁷³. Wzmianki o instrumentalnej muzyce kameralnej w klasztorze benedyktynek sandomierskich pojawiają się

66 *Symfonia ex C | A | Violino 1mo | Violino 2do | Oboe 1mo | Oboe 2do | Corn 1mo | Cornu 2do | Alto Viola | Con | Basso | Del Segn Ditters | M.[arianna] Mokronowska ZROSBKS*, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, sygn. PL-SA A I 1 nr 1.

67 Pozostałe ośrodki to: (1) Prämonstratenser-Stift, Musiksammlung, Schlägl (A-SCH) – b. sygn. (2) Sächsische Landesbibliothek- Staats- und Universitätsbibliothek, Dresden (D-DI) – sygn. Mus.3411-N-6 (3) Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (D-W) – sygn. Cod. Guelf. 52 Mus. Hdschr. (4) Benediktinerstift, Musikarchiv, Kremsmünster (A-KR) – sygn. H 34/316 (5) Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze (PL-CZ) – sygn. III-132 (6) Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, Győr (H-Gc) – sygn. D 30 (7) Národní muzeum, Hudební oddělení, Praha (CZ-Pnm) – sygn. XXII C 9 (8) Moravské muzeum, Hudebně historické oddělení, Brno (CZ-Bm) – sygn. A 12.219 (9) Městský archiv, Košice (SK-Ba) b. sygn.

68 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 383; www.rism.info search: GraDi C-7.

69 Por. <http://pw.kasaty.pl/pl/muzykalia/MusicaliaScroll/1181.html?> [dostęp: 23.01.2016].

70 M. Walter-Mazur, dz. cyt., s. 150.

71 M. Grave, *First-movement Form...*, s. 35.

72 M. Walter-Mazur, dz. cyt., s. 147.

73 A. Mądry, dz. cyt., s. 322–323.

w latach siedemdziesiątych XVIII wieku⁷⁴. Wiemy, że odpis tej samej symfonii znajduje się w Archiwum na Jasnej Górze (sygn. III-132), jednak ustalenie, skąd utwór ten przywędrował do zgromadzenia Panien Benedyktynek, będzie wymagało osobnych rozstrzygnięć.

Wrocław (PL-WRu)

Oddział Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu przechowuje cztery rękopisy symfonii Dittersdorfa. Jest to jedyny znany (i zachowany) w Polsce zbiór reprezentujący zabytki pochodzące już z XIX wieku – należy pamiętać, że niewiele z nich w ogóle zostało już wtedy spisanych. Jeden z tych utworów, *Symfonia g-moll* (g-1, Kr. 33, 97), występuje w dwóch odpisach (sygn. 60110 Muz. i 60111 Muz.). Datuje się je odpowiednio na 1812 i 1807 rok. Ważnych informacji dostarczają zapiski naniesione czerwonym ołówkiem na kartach tytułowych obu rękopisów. Są to daty wykonania tego utworu przy różnych okazjach. Jeśli wierzyć tym informacjom, dowiadujemy się, że w ciągu dwudziestu dwóch lat symfonia ta została wykonana siedemnaście razy. Pozwala to twierdzić, że twórczość Dittersdorfa, również pozasceniczna, była we Wrocławiu dość żywa i pozostawała w obiegu kulturowym; informacja ta skłania także do weryfikacji zdania Marii Zduniak, jakoby wiek XIX we Wrocławiu odesłał Dittersdorfa w zapomnienie⁷⁵.

Rękopis *Symfonii Es-dur* (sygn. 60112 Muz.) ma tę samą proweniencję co 60111 Muz., na obu kartach tytułowych widnieje nazwisko nieznanego bliżej C.G. Richtera. Ten przekaz jest datowany na 1810 rok. W zbiorach wrocławskiej Biblioteki Uniwersyteckiej występuje również niezwykle oryginalna w skali całej twórczości Dittersdorfa *Symfonia D-dur*⁷⁶, którą Margaret Grave pomija w swoim katalogu. Robi to świadomie, ponieważ w istocie utwór ten jest raczej suitą i nie wykazuje nawet zarysu formy symfonii. Tytuł utworu – *Carnevall Symphonie* – wiele tu wyjaśnia. Składający się z siedmiu tanecznych części (*Il Ridotto* – *Contra danza Inglese* – *Concert. Allegro vivace* – *Ballo Araburghse* – *Polonoise Ballo Tedesco* – *Kehraus*) jest utworem

74 M. Walter-Mazur, dz. cyt., s. 150.

75 M. Zduniak, *Carl Ditters von Dittersdorfs Beziehungen zu Breslau*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia...*, s. 38.

76 PL-WRu, sygn. 60113 Muz., RISM 301000344.

o przeznaczeniu ściśle użytkowym. Rękopis tego dzieła w zbiorach wrocławskich pochodzi z 1813 roku. Ma bogatą obsadę (m.in. flet, dwa oboje, dwa fagoty, dwa rogi, dwie trąbki, kotły).

Wykaz symfonii Dittersdorfa przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego został zamieszczony w tabeli 8.

Wszystkie zbadane rękopisy mają postać zestawu głosów instrumentalnych, w ogromnej przewadze pochodzących z końca XVIII wieku. W owym czasie rezygnowanie z pisania partytur było powszechną praktyką przy sporządzaniu materiałów nutowych. Funkcji dyrygenta niemal nie znano, a utwory prowadzono najczęściej od pulpitu pierwszych skrzypiec. Toteż spisywanie partytur (inaczej niż miało to miejsce w muzyce scenicznej czy oratoryjnej) było na ogół pozbawione zasadności i niepotrzebnie wydłużałoby skryptomom czas przygotowania materiałów nutowych.

Wśród zaprezentowanych wyżej rękopisów nie występują autografy kompozytorskie. Według obecnego stanu badań nie ma zatem informacji, jakoby w granicach Polski był przechowywany jakikolwiek zabytek, który wyszedł bezpośrednio spod ręki Dittersdorfa. Tego rodzaju źródła wchodzi w skład zasobów m.in. Oddziału Muzycznego (Die Musikabteilung) drezdeńskiej Saksońskiej Biblioteki Krajowej i Uniwersyteckiej (Sächsische Landes- und Universitätsbibliothek). Kolekcja ta, w interesującym nas zakresie mieszcząca 36 kompozycji lub ich fragmentów, jest niezwykle cenna z punktu widzenia badań nad twórczością Dittersdorfa. Jest to tym istotniejsze, że spora jej część ma śląską proveniencję. Przez przynajmniej kilka lat omawiane rękopisy stanowiły kolekcję muzykaliów w pałacu księcia Fryderyka Augusta Brunszwickiego w Oels, znajdującego się w obecnych granicach Polski (dzisiejsza Oleśnica).

Zbiór ten jest niezwykle godny uwagi – już po krótkim kontakcie można łatwo stwierdzić, że zgromadzony materiał swoim źródłowym bogactwem i wewnętrznym zróżnicowaniem przewyższa cały znany zasób symfonii Dittersdorfa zachowanych we wszystkich ośrodkach w Polsce. Zatem choćby pobieżny jego opis w tym artykule, nie wspominając już o pogłębionych rozważaniach, nie jest możliwy – wymagałoby to przynajmniej podwojenia objętości pracy.

Obecność odpisów poszczególnych utworów byłaby znakomitym przyczynkiem do badań nad ich recepcją w ośrodkach na danym terenie. Jednak na tym etapie posiadane informacje o źródłach są zbyt ubogie, by móc jednoznacznie ustalić drogę, jaką przebył dany utwór czy rękopis. Tabela 8 pokazuje powiązania lub ewentualną unikatowość rękopisów symfonii Dittersdorfa znajdujących się w Polsce.

Na koniec warto przytoczyć jeszcze jedno spostrzeżenie natury metodycznej. Obserwując stan badań zespołów roboczych RISM, można odnieść wrażenie, jakoby praca doktorska Margaret Grave stanowiła mało znane i słabo rozpowszechnione opracowanie. Wzmianki zawarte w sporządzonym przez amerykańską muzykolog katalogu w dużej mierze wskazują wciąż aktualne tropy do dalszych poszukiwań i katalogowania rękopisów, które jednak nie są podejmowane przez europejskich badaczy. Z pewnością proces inwentaryzacji zabytków rękopiśmiennych jest działaniem długotrwałym i żmudnym ze swej natury. Pojawia się jednak wrażenie, że niektóre manuskrypty były odkrywane jakby bez świadomości uprzedniego ich zinwentaryzowania.

Zestawienie ze sobą informacji zawartych w katalogu Grave i w RISM daje dużo pełniejszy i bardziej interesujący obraz stanu zachowania rękopisów symfonii Dittersdorfa, nie tylko na Śląsku czy w Polsce, lecz także na terenie całej Europy, a nieraz również poza nią. Wydaje się zatem uzasadnione, aby przy sukcesywnych badaniach źródłowych posługiwać się katalogiem Grave jako ważnym punktem wyjścia do obierania kolejnych celów przy analizie zabytków symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa.

numer w katalogu Grave		numer w katalogu Krebsa	numer w katalogu Podejki	RISM ID	syg-natura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	C-7	32	299	600500993	III-132	po 1770 r.	C-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 13 folio; 33,5 × 21,5 cm; stan zachowania – ŚREDNI	
2.	C-10	-	300	300000178	III-136	po 1768 r.	C-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 16 folio; 36 × 22 cm; stan zachowania – ZŁY	
3.	C-11	-	298	300000176	II-78	po 1773 r.	C-dur	9 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr, fg/vc solo); 16 folio; 34,5 × 21 cm; stan zachowania – DOBRY	
4.	C-15	2	439	300000332	I-20	po 1761 r.	C-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 16 folio; 21 × 27 cm; stan zachowania – ŚREDNI	nie jest to symfonia B. Galupiego, jak sądzono dotychczas
5.	G-7	12	301	300000179	I-11	II połowa XVIII w.	G-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 16 folio; 23 × 30 cm; stan zachowania – DOBRY	
6.	D-5	39, 109	303	300000181	II-74	1780	D-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 12 folio; 34 × 21 cm; stan zachowania – DOBRY	
7.	D-18	104	305	300000183	III-138	1784	D-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 11 folio; 33,5 × 20,5 cm; stan zachowania – ŚREDNI	
8.	D-34	5, 43	306	300000184	III-301	koniec XVIII w.	D-dur	8 głosów (2 vn, v, b, 2 ob, 2 cr); 16 folio; 33 × 21 cm; stan zachowania – ŚREDNI	
9.	D-39	-	304	300000182	III-137	1772	D-dur	9 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr, fg/vc solo); 13 folio; (1) 21 × 32 cm (2) 22 × 32 cm; stan zachowania – ZŁY	najwcześniejszy znany zabytek tej symfonii

10.	D-41	-	302	30000018	I-12	II połowa XVIII w.	D-dur	9 głosów (2 vn, va, b, fl trav, 2 ob, 2 cr); 17 folio; 21,5 × 30 cm; stan zachowania – DOBRY	
11.	A-5	36	307	300000185	II-324	po 1763 r.	A-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 10 folio; 35 × 22 cm; stan zachowania – DOBRY	
12.	Bb-2	48, 123	572	402009761	I-31	po 1763 r.	B-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob., 2 cr); 26 folio; 23 × 31,5 cm; stan zachowania – BARDZO DOBRY	
13.	?	?		300000186	III-947	1795	B-dur	?	zachowana tylko karta tytułowa; datowanie na podstawie znaku wodnego
14.	Eb-3	13	311	300000189	III-139	1779	Es-dur	10 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cl, 2 cr); 16 folio; 33 × 22 cm; stan zachowania – DOBRY	głosy klarinetów dopisano później
15.	Eb-16	-	309	300000187	I-15	II połowa XVIII w.	Es-dur	10 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cl, 2 cr); 14 folio; 23 × 30 cm; stan zachowania – DOBRY	jedyny znany rękopis tej symfonii; głosy klarinetów dopisano później
16.	Eb-18	-	312	300000190	III-145	koniec XVIII w.	Es-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 12 folio; 36 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	jedyny znany rękopis tej symfonii
17.	Eb-24	23	310	300000188	I-16	II połowa XVIII w.	Es-dur	10 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cl, 2 cr); 18 folio; 23 × 30 cm; stan zachowania – ŚREDNI	

Tabela 1. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (PL-CZ).

I.p.	numer w katalogu Grave	numer w katalogu Krebsa	numer w katalogu Mrowca	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	C-1	Kr. 26	272	300257493	Muz_Gid_272	po 1763 r.	C-dur	5 głosów (2 vn, b, 2 cr); 6 folio; 35 × 22 cm; stan zachowania – ŚREDNI	rękopis zdekompletowany, brakuje głosów altówki i obojów
2.	D-5	39, 109	275	300257496	Muz_Gid_275	po 1763 r.	D-dur	5 głosów (2 vn, va, b, II cr); 9 folio; 35 × 22,5 cm; stan zachowania – ŚREDNI	rękopis zdekompletowany, brakuje głosu I rogu
3.	-	-	273	300257494	Muz_Gid_273	1785	D-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 11 folio; 38 × 22,5 cm; stan zachowania – DOBRY	
4.	D-28	-	274	300257495	Muz_Gid_274	1795	D-dur	8 głosów; 16 folio; 38 × 22,5 cm; stan zachowania – ŚREDNI	błędna atrybucja na karcie tytułowej – nie jest to symfonia Dittersdorfa, a wyjątki z opery <i>Amphion</i> Johanna G. Naumanna
5.	-	-	291	300257522	Muz_Gid_291	1796 (?)	F-dur	6 głosów (vn picc, 2 va, b, 2 cr); 8 folio; 37 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	w istocie jest to serenata, a nie symfonia

Tabela 2. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Archiwum Polskiej Prowincji Ojców Dominikanów w Krakowie (PL-Kd).

numer w katalogu Grave		numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	D-41	-	-	942	po 1765 r.	D-dur	8 głosów; 9 folio; stan zachowania – DOBRY	jedyny rękopis tej symfonii, wątpliwe autorstwo Dittersdorfa; rękopis zdekompletowany – brakuje głosu basów
2.	D-45	77	-	947	po 1765 r.	D-dur	7 głosów; 9 folio; stan zachowania – DOBRY	

Tabela 3. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Opactwie Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile (PL-Moc).

numer w katalogu Grave		numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	D-18	104	300501021	XV-8	po 1775 r.	D-dur	6 głosów (2 vn, va, b, 2 cr); 8 folio; 35 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	
2.	D-47	-	300501020	XV-6	po 1770 r.	D-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 12 folio; 37 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	
3.	D-50	-	300500008	XV-5	1785	D-dur	6 głosów (2 vn, va, b, 2 cr)	
4.	g-1	33, 97	300501019	XV-4	po 1766 r.	g-moll	11 głosów (2 vn, va, b, fl, 2 ob, 2 cr, fg/vc); 23 folio; 35,5 × 22,5 cm; stan zachowania – DOBRY	2 głosy I skrzypiec

Tabela 4. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Opactwie Siostr Benedyktynek w Krzeszowie (PL-KRZ).

numer w katalogu Grave		numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	D-44	-	303000044	bez sygn.	1790-99	D-dur		
2.	Eb-6	6	303000045	bez sygn.	1764	Es-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 14 folio; stan zachowania – DOBRY	najwcześniejszy znany zabytek tej symfonii

Tabela 5. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Bibliotece Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (PL-OPsm).

numer w katalogu Grave		numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	C-5	60	n.d.	Muz. vs. VI/2	po 1774 r.	C-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 12 folio; 34 × 20,5 cm; stan zachowania – DOBRY	
2.	A-6	16	n.d.	Muz. vs VI/3	po 1774 r.	A-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 12 folio; 35 × 21,5 cm; stan zachowania – DOBRY	

Tabela 6. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (PL-Pa Muz.MM).

l.p.	numer w katalogu Grave	numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu
1.	C-7	32	n.d.	A I 1 nr 1	po 1770 r.	C-dur	8 głosów (2 vn, va, b, 2 ob, 2 cr); 16 folio + obwoluita; 33 × 21 cm; stan zachowania – DOBRY

Tabela 7. Rękopis symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywany w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu (PL-SA).

l.p.	numer w katalogu Grave	numer w katalogu Krebsa	RISM ID	sygnatura	data powstania rękopisu	tonacja	opis fizyczny rękopisu	uwagi
1.	-	94	301000344	60113 Muz.	1813	D-dur	16 głosów (2 vn, va, b, 2 fl, 2 ob, 2 fg, 2 cr, 2 tr, tmp); 126 folio; 33 × 21,5 cm; stan zachowania – DOBRY	w istocie jest to suita, symfonią utwór ten jest tylko z tytułu
2.	Eb-2	99	301000343	60112 Muz.	ok. 1810	Es-dur	11 głosów (2 vn, 2 va, b, 2 ob, 2 fg, 2cr); 76 folio; 35 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	
3.	g-1	33, 97	301001596	60110 Muz.	1812	g-moll	11 głosów (2 vn, va, b, b segnato, fl, 2 ob, fg, 2 cr); 60 folio; 35 × 22,5 cm; stan zachowania – DOBRY	
4.	g-1	33, 97	301001597	60111 Muz.	ok. 1807	g-moll	12 głosów (2 vn, va, b, fl, 2 ob, fg, 2 cr); 60 folio; 35 × 23 cm; stan zachowania – DOBRY	

Tabela 8. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (PL-WRu).

l.p.	numer w katalogu Grave	numer w katalogu Krebsa	miejsca występowania rękopisów (siglum biblioteczne)	uwagi
1.	C-1	26	PL-Kd	
2.	C-5	60	PL-Pa	
3.	C-7	32	PL-CZ, PL-SA	
4.	C-10	-	PL-CZ	
5.	C-11	-	PL-CZ	
6.	C-15	2	PL-CZ	
7.	D-5	39, 109	PL-CZ, PL-Kd	
8.	D-18	104	PL-CZ, PL-KRZ	
9.	D-34	5, 43	PL-CZ	
10.	D-39	-	PL-CZ	
11.	D-41		PL-CZ, PL-Moc	
12.	D-44		PL-OPsm	
12.	D-45	77	PL-Moc	jedyny rękopis tego utworu; wątpliwe autorstwo Dittersdorfa
13.	-	94	PL-WRu	w istocie jest to suita; symfonią jest tylko z tytułu
14.	Eb-3	13	PL-CZ	
15.	Eb-6	6	PL-OPsm	najstarszy przekaz tego utworu
16.	Eb-16		PL-CZ	jedyny rękopis tego utworu
17.	Eb-18		PL-CZ	jedyny rękopis tego utworu
18.	Eb-24	23	PL-CZ	
19.	G-7	12	PL-CZ	
20.	G-9	20	(PL-PI)	rękopis prawdopodobnie zaginął
21.	A-5	36	PL-CZ	
22.	A-6	16	PL-Pa	
23.	Bb-2	48, 123	PL-CZ	
24.	g-1	33, 97	PL-KRZ, PL-WRu	we Wrocławiu symfonia występuje w dwóch odpisach

Tabela 9. Rękopisy symfonii Carla Dittersa von Dittersdorfa przechowywane w Polsce. Zestawienie według utworów.

Bibliografia

- Byczkowska-Sztaba J., *Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile* [dokument elektroniczny]. *Katalog tematyczny*, Warszawa 2013, płyta CD.
- Drożdżewska A., *Na skrzyżowaniu sacrum i profanum. Opera – wirtuozeria – kosmopolityzm II połowy XVIII wieku* (omówienie płyty CD: *Jasnogórska Muzyka Dawna*, vol. 55, seria *Musica Claromontana*, Musicon 2015).
- Górniak M.R., Krzeszów, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Kinszasa-Krzymuska, red. A. Szostek, B. Migut, Lublin 2002.
- Grave M., *First-Movement Form as a Measure of Dittersdorf's Symphonic Development*, New York 1977 [maszynopis].
- Krebs C., *Dittersdorffiana*, Berlin 1900.
- Maleczyńska K., *Dzieje starego piśmiennictwa śląskiego*, Wrocław 1961 (Monografie Śląskie Ossolineum, t. 4).
- Mądry A., *Barok*, cz. 2, 1697–1795. *Muzyka religijna i jej barokowy modus operandi*, Warszawa 2013 (Historia Muzyki Polskiej, t. 3).
- Mrowiec K., *Katalog muzykaliów gidelskich. Rękopisy muzyczne kapeli klasztoru gidelskiego przechowywane w Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie*, Kraków 1986.
- Perz M., *Kapela Zamoyskich i kolegiacka w Pilicy*, „Z dziejów dawnej muzyki polskiej” 1964, nr 7.
- Podejko P., *Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalnoinstrumentalnej na Jasnej Górze*, Kraków 1992.
- Pośpiech R., *Recepcja muzyki Carla Dittersa von Dittersdorfa w Polsce w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, red. P. Tarliński, H. Unverricht, Opole 2000.
- Seifert H., *Dittersdorfs Kontrabaßkonzerte – der Beginn einer Gattung?*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, red. P. Tarliński, H. Unverricht, Opole 2000.
- Świętochowski R., *Kapela OO. Dominikanów w Gidlach*, „Muzyka” 1973, nr 4.
- Świętochowski R., *Tradycje muzyczne zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, „Muzyka” 1963, nr 4.
- Unverricht H., *Carl Ditters von Dittersdorfs Leben und Werk – ein Stiefkind der Musikwissenschaft?*, [w:] *Musikkultur in Schlesien*

- zur Zeit von Telemann und Dittersdorf. *Berichte der wissenschaftlichen Konferenzen in Pszczyna / Pless und Opava / Troppau*, red. H. Unverricht, P. Koukal, Sinzig 2001.
- Unverricht H., *Der vernachlässigte Dittersdorf*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Leben – Umwelt – Werk. Internationale Konferenz in der Katholischen Universität Eichstätt vom 21.–23. September 1989*, Tutzing 1997.
- Unverricht H., *Musikgeschichte Schlesiens und der Schlesier. Ein zusammenfassender Überblick*, [w:] tegoż, *De musica in Silesia*, red. P. Tarliński, Opole 2007 (= „Aus der Heimat hinter den Blitzen rot”. *Streiflichter zur Musikkultur in Ostmittel- und Südeuropa*, Stuttgart 1999).
- Walter R., *Carl von Dittersdorf und das Kreuzherrenkloster in Neisse*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, red. P. Tarliński, H. Unverricht, Opole 2000.
- Walter R., *Musikgeschichte des Zisterzienser- Klosters Grüssau. Von Anfang des 18. Jahrhunderts bis zur Aufhebung im Jahre 1810*, Kassel 1996 (Musik des Ostens, t. 15).
- Walter-Mazur M., *Figurą i fraktem. Kultura muzyczna polskich benedyktynek w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2014.
- Zduniak M., *Carl Ditters von Dittersdorfs beziehungen zu Breslau*, [w:] *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, red. P. Tarliński, H. Unverricht, Opole 2000.

Abstract

The Condition of the Carl Ditters von Dittersdorf's Manuscripts in Poland – Reconnaissance

Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) has been remembered in history of music in the 18th century as a significant contributor in developing singspiel (comic opera) genre and as a composer famous among double bass players because of two double bass concertos. But recent studies brought to the fore information about a variety of his instrumental music. Between the others, there are more than 120 symphonies.

This paper is a report-attempt about present condition of extant Dittersdorf symphonies' manuscripts, preserved in the contemporary

Polish area. There are nine archives and libraries mentioned, where these manuscripts are stored. The richest collection of Dittersdorf's symphonies is located in Pauline Monastery Archive in Jasna Góra in Częstochowa (PL-CZ), where seventeen manuscripts are stored. All of them preserved in good condition, arisen in last quarter of the 18th century.

Other manuscripts we can find in: Archive of Polish Dominicans Province in Kraków (PL-Kd), Cistercian Abbey in Kraków-Mogiła (PL-MO), Benedictine Abbey in Krzeszów/Grüssau (PL-KRZ), Library of Theological Faculty of Opole University (PL-OPsm), Archdiocesan Archive in Poznań (PL-Pa Muz MM), Diocesan Library in Sandomierz (PL-SA) and Special Collections Department of Wrocław University Library (PL-WRu). There is also a piece of information about the manuscript from Pilica (PL-Pik), presumably lost in recent time, which was one of very few examples Dittersdorf's manuscripts written in the 19th century.

Keywords: Carl Ditters von Dittersdorf, symphonies, Silesia, Jasna Góra Archive